

Кримінальна відповідальність за домашнє насильство

Лекція 4 — Кваліфікація, розмежування суміжних складів злочинів,
обмежувальні заходи та гендерний аспект у кримінальному праві
України

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

СТ. 126-1 КК УКРАЇНИ

План лекції

01

Проблеми кваліфікації

Розмежування ст. 126-1 зі ст. 125, 126, 127 КК України

03

Обтяжуючі обставини

Гендерний аспект, присутність дитини, принцип non bis in idem

02

Обмежувальні заходи

Невиконання приписів та непроходження програми для кривдників (ст. 390-1)

04

Практичні колізії

Самооборона жертви, синдром побитої жінки, типові помилки слідства

Модель криміналізації: Ст. 126-1 КК України

Закон передбачає окремий склад злочину — «Домашнє насильство» (ст. 126-1 КК). Попри позитивну спрямованість, ця модель має низку вад.

Хибне враження

Не всі випадки домашнього насильства охоплюються ст. 126-1 — різні прояви криміналізовані в окремих складах злочинів.

Стамбульська конвенція

Ст. 33–41 вимагає криміналізації різних форм: психічного, фізичного, сексуального насильства, переслідування, примусового шлюбу тощо.

Конкуренція норм

Виникають проблеми розмежування з іншими статтями КК, ризик порушення принципу *non bis in idem*.

«Домашнє насильство» vs «Злочин, пов'язаний із домашнім насильством»

У КК України слід чітко розмежовувати ці поняття. Злочини, пов'язані з домашнім насильством, класифікуються за видами:

Фізичне

Ст. 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146, 115, 120 КК

Психічне

Ст. 129, 134, 142, 143, 154, 300, 301, 303 КК

Економічне

Ст. 150, 150-1, 164, 165, 166, 167, 304 КК

Сексуальне

Ст. 152, 153, 154 КК

 Головний виклик для слідчого та судді — відрізнити **систематичне** домашнє насильство (ст. 126-1) від **одиничних** посягань на здоров'я.

Основні критерії розмежування складів злочинів

Ознака	Ст. 126-1 (Домашнє насильство)	Ст. 125 (Легкі тілесні)	Ст. 126 (Побої)	Ст. 127 (Катування)
Суб'єкт	Спеціальний: подружжя, батьки, діти, співмешканці	Загальний (від 16 р.)	Загальний (від 16 р.)	Загальний (від 16 р.)
Епізоди	Систематичність: 3+ задокументованих випадки	Може бути одиничний акт	Одиничний або система	Може бути одиничний тривалий акт
Наслідки	Психологічні страждання, розлад здоров'я, погіршення якості життя	Короткочасний розлад здоров'я або втрата працездатності	Фізичний біль без тілесних ушкоджень	Сильний фізичний біль або моральне страждання
Мета	Контроль, приниження, демонстрація влади	Завдання фізичної шкоди	Завдання фізичного болю	Залякування, примус, отримання інформації

Чотири критерії розмежування: Детальний аналіз

1

Суб'єктний склад

Ст. 126-1 — **спеціальний суб'єкт** (сімейне коло). Ст. 125, 126, 127 — загальний суб'єкт, будь-яка особа від 16 років.

2

Систематичність

Ст. 126-1 — **3+ епізоди** (практика ВС). «Накопичувальний» злочин. Ст. 125, 126 — достатньо одного епізоду.

3

Характер наслідків

Ст. 126-1 — нематеріальні наслідки (психологічні страждання, економічне пригнічення). Ст. 125 — обов'язковий висновок СМЕ.

4

Мета та мотив

Ст. 126-1 — встановлення домінування. Ст. 127 — спеціальна мета (інформація, залякування). Ст. 125, 126 — раптова неприязнь.

- ❏ **Парадокс законодавця:** Аналіз ст. 126-1 та ст. 126 КК свідчить: насильство над дружиною/чоловіком карається м'якше, ніж над випадковою особою. Норма ст. 126-1 після набрання чинності створила небажану конкуренцію з іншими кримінально-правовими нормами.

Типові помилки при кваліфікації за ст. 126-1 КК

→ Відсутність доказів систематичності

Для ст. 126-1 потрібно мінімум **три задокументованих епізоди**: постанови суду (ст. 173-2 КУпАП), заборонні приписи, витяги з ІПС про виклики «102». Свідчень потерпілої без документів недостатньо.

→ Ігнорування судово-психологічної експертизи

Ст. 126-1 охоплює **психологічне насильство**. Висновок психолога про ПТСР, депресію або постійну тривогу — головний доказ. Без нього справу перекваліфікують.

→ Неправильне визначення суб'єкта

Стаття діє не лише для офіційного подружжя. Примітка до ст. 126-1 охоплює **цивільний шлюб, наречених, батьків, дітей** та осіб, пов'язаних спільним побутом.

→ Невизнання дитини потерпілою

Дитина, яка **спостерігала** за насильством, автоматично визнається постраждалою. Це обтяжує провину кривдника та дає право на захист інтересів дитини.

→ Спроба «примирення»

При систематичному тривалому насильстві суд може **відмовити у закритті справи** за примиренням (ст. 46 КК), оскільки це не гарантує безпеку жертви.

Ст. 390-1: Невиконання обмежувальних заходів

Умисне невиконання обмежувальних заходів (ст. 91-1 КК), обмежувальних приписів або ухилення від програми для кривдників — карається **пробаційним наглядом або обмеженням волі до 2 років**.

Це **формальний склад злочину**: злочин вважається закінченим з моменту порушення заборони, навіть якщо нового акту насильства не було.

Три інструменти контролю

- **ТЗП** — поліція, до 10 діб
- **Обмежувальний припис** — суд, до 6 місяців
- **Програма для кривдників** — психологічна корекція

Кейси «непомітного» злочину за ст. 390-1

Стаття спрацьовує там, де немає нового акту насильства:

«Просто зайшов за речами»

Якщо припис забороняє перебувати у спільному житлі — вхід у квартиру за відсутності дружини вже є складом злочину.

«Привітав зі святом»

Якщо заборонено будь-який зв'язок — повідомлення «Вибач, я все зрозумів» у Telegram є кримінальним проступком.

«Забув про курси»

Ігнорування програми для кривдників або неявка до органу пробації — автоматичний «квиток» на лаву підсудних.

- **Для доказування умислу** необхідно встановити: (1) обізнаність — кривдник отримав копію рішення під розписку; (2) умисел — свідомо порушив заборону. Стратегія захисту «не знав / не зрозумів» не працює за наявності підпису.

Програма для кривдників — «Екзамен на людяність»

Унікальність у КК України

Це єдиний випадок, коли людину можуть відправити за ґрати за прогул занять або погану поведінку з психологом. Програма включає 10–15 занять.

Якщо кривдник запізнився, прийшов у стані сп'яніння або агресивно поводиться — психолог пише рапорт. Це підстава для відкриття справи за ст. 390-1.

Чому це «рятівна паличка»?

До впровадження ст. 390-1 поліція була безсила: кривдник стояв під дверима і казав «я просто стою в під'їзді».

- **Раніше:** адміністративний штраф, який не лякав
- **Зараз:** кримінальне провадження, затримання, запобіжний захід

Обтяжуючі обставини: Ст. 67 КК України

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» оновив перелік обтяжуючих обставин. Суд **зобов'язаний** посилити покарання у таких випадках:

П. 6-1: Подружжя / колишнє подружжя

Захист діє навіть після розлучення. Переслідування «колишнім» — автоматичне обтяження.

Цивільний шлюб та «колишні»

Охоплює цивільні шлюби, наречених та партнерів, які ніколи не жили разом, але мали близькі стосунки.

П. 6: Присутність дитини

Революційна норма: навіть якщо дитину не торкнулися, але вона чула чи бачила — вона потерпіла, а для кривдника це обтяжуюча обставина.

П. 3: Статева приналежність

Якщо злочин вчинено на ґрунті статевої приналежності — це гендерне насильство з обтяженням покарання.

Принцип Non Bis in Idem та П. 6-1 Ст. 67 КК

Заборона подвійного врахування (ч. 4 ст. 67 КК)

Якщо обтяжуюча обставина вже є ознакою складу злочину — суд не може враховувати її повторно при призначенні покарання.

Ст. 126-1 апріорі неможлива без сімейних стосунків → п. 6-1 ст. 67 до неї **не застосовується**.

Коли ж працює п. 6-1?

Для злочинів, де родинні зв'язки **не є обов'язковими**.

Приклад: Чоловік побив колишню дружину одноразово → кваліфікація ст. 125 КК. Оскільки ст. 125 не містить згадки про родичів, суд застосовує п. 6-1 ст. 67 як обтяжуючу обставину.

- ❏ **Щодо присутності дитини (п. 6 ст. 67):** На відміну від родинних зв'язків, присутність дитини-свідка **не є складоутворюючою ознакою** ст. 126-1. Тому суд має право і обов'язок застосовувати п. 6 ст. 67 як обтяжуючу обставину — це не подвійне врахування.

Дитина як потерпіла: Два сценарії

Сценарій А: Батько б'є дитину

Дитина — **основна потерпіла**. Кваліфікація: ст. 126-1 КК. П. 6-1 ст. 67 про родичів не застосовується (вже закладено в статті).

Сценарій Б: Батько б'є матір у присутності дитини

Мати — потерпіла №1, дитина — потерпіла №2 (свідок).
Кваліфікація: ст. 126-1 + **обтяжуюча обставина** за п. 6 ст. 67 КК.

«Травма свідка»: спостерігати за насильством над матір'ю для психіки дитини — майже те саме, що отримувати удари самому. Тому ми одночасно **визнаємо дитину потерпілою** (право на захист і відшкодування) та **обтяжуємо вину агресора**. У справах про домашнє насильство кількість потерпілих може бути більшою, ніж кількість людей, яких безпосередньо били.

Гендерний аспект: Злочин через нерівність

Гендерний аспект у кваліфікації відповідає на питання: «Чому це сталося?» Юридичні маркери для суду:

- **Стереотипні ролі та «доброзичливий сексизм»**
Виправдання насильства фразами «вона погана господиня» або контроль під виглядом турботи («твоє місце вдома») — обмеження суб'єктності та фундамент майбутнього фізичного насильства.
- **Дисбаланс влади**
Насильство як інструмент підтримки домінування. Чоловіки-агресори часто мають ідеальну репутацію на роботі — це доводить, що вони *можуть* контролювати гнів, але обирають не робити цього вдома.
- **Циклічність та «Синдром заручника»**
Цикл: напруга → вибух → «медовий місяць». Гендерний аспект пояснює, чому жертва не йде: економічна залежність, соціальний тиск, психологічний злам. Навіть якщо останній удар був місяць тому — жінка перебуває під дією насильства через постійний страх.

Чоловіки як жертви гендерних стереотипів

Стереотип «маскулінної сили»

Звернутися до поліції для чоловіка означає «визнати слабкість». Через це реальна статистика насильства щодо чоловіків занижена в десятки разів.

Віктимблеймінг

Навіть правоохоронці можуть реагувати: «Ти що, не міг з нею впоратися?» Держава не виконує захисну функцію — ТЗП чоловіку-жертві може не вноситися.

Батьківство як зброя

Стереотип «дитина має бути з мамою» використовується для шантажу. Чоловік залишається в аб'юзивних стосунках через страх втратити дітей.

Наслідки для здоров'я

Стереотип «чоловіки не плачуть» призводить до саморуйнівної поведінки (алкоголізм, наркоманія) або суїциду. Це прямий наслідок насильства за ст. 126-1.

Гендерна рівність — це не тільки про захист жінок. Це про право кожної людини, незалежно від статі, бути слабкою, просити про захист і не бути за це висміяною суспільством.

Практична колізія: Справа «Самооборони»

Найдраматичніший аспект — коли жертва стає обвинуваченою. Жінка роками терпить побої і одного разу під час нападу завдає удару ножом. Ст. 36 КК — необхідна оборона.

Синдром побитої жінки (Battered Woman Syndrome)

Стан психіки, коли жертва через постійні знущання відчуває безпорадність і неминучість смерті. Суд запитує: «Чому ви вдарили, коли він просто сидів?» Відповідь: «Бо я знала — коли доп'є, він мене вб'є».

Динаміка сил: Чому ніж?

Жінка, значно слабша фізично, не може захищатися кулаками. Використання предмета — не бажання вбити, а єдиний спосіб зрівняти сили. ВС наголошує: необхідно враховувати фізичні можливості сторін та попередній досвід насильства.

Стан «триваючої небезпеки»

Новий підхід: насильство — триваючий процес. Якщо кривдник заснув, але пообіцяв «зарізати зранку» — стан небезпеки не припинився. Адвокати апелюють до Стамбульської конвенції для доведення необхідної оборони.

Типові помилки слідства у справах про самооборону

Ігнорування передісторії

Слідчі часто дивляться лише на день вбивства. Захист має вимагати підняти **всі виклики поліції за останні 5 років**.

Якщо була система — епізод вбивства є фіналом тривалого катування, а не ізольованою подією.

Відсутність психологічної експертизи

Без висновку експерта про **«кумулятивний афект»** (накопичений стрес) довести правомірність оборони майже неможливо. Це ключовий доказ у таких справах.

Верховний Суд: при встановленні стану необхідної оборони необхідно враховувати не лише обставини нападу, а й **характер взаємовідносин, що склалися між особами раніше**. Це фактично «зелене світло» для врахування домашнього насильства як фактору, що виправдовує жорстку оборону.

Підсумки: Ст. 126-1 КК — Юридична відповідь на системну проблему

Насильство як інструмент контролю

В основі домашнього насильства — не «втрата контролю», а спроба встановлення контролю через гендерну ієрархію.

Кваліфікація через призму ГЗН

Фаховий юрист бачить у діях кривдника не просто удар, а мотив приниження. Гендерний аспект дозволяє правильно застосувати обтяжуючі обставини.

Поза межами приватного

Домашнє насильство — порушення прав людини. Держава бере на себе роль захисника, визнаючи, що стать не може бути підставою для домінування.

Захист майбутнього

Робота з дітьми як потерпілими-свідками — шлях до розірвання кола насильства для наступних поколінь.

Ключові цифри та норми для запам'ятовування

3+

Епізоди для ст. 126-1

Мінімальна кількість задокументованих випадків для кваліфікації систематичності (практика ВС)

Ст. 126-1 КК

Домашнє насильство

10

Діб — ТЗП

Максимальний строк термінового заборонного припису, що виноситься поліцією

Ст. 390-1 КК

Невиконання приписів

6

Місяців — припис

Максимальний строк обмежувального припису, що видається судом у порядку цивільного судочинства

П. 6-1 Ст. 67 КК

Обтяжуюча обставина

2

Роки — ст. 390-1

Максимальне обмеження волі за невиконання обмежувальних заходів або непроходження програми

Ч. 4 Ст. 67 КК

Non bis in idem

Дякую за увагу

Стаття 126-1 КК України — це не просто покарання за сімейні конфлікти. Це юридична відповідь держави на системну проблему гендерної нерівності, інструмент захисту людської гідності та превенції насильства.

ЛЕКЦІЯ 4

